

7. Individualisering i det senmoderne samfund

Vestlige samfund er anderledes i dag, end de var for blot 60 år siden. Der er sket en samfundsudvikling, der også har forårsaget nogle ændringer i individernes identitetsdannelse. Samfundsudviklingen er ikke noget, individerne kan stoppe, og man må derfor navigere i en verden, der er under konstant forandring.

Senmoderniteten: Individualisering og forandring

Nogle af de centrale kendetegn ved de vestlige samfund er tendenserne til forandring og den øgede individualisering. 'Forandring' skal forstås på den måde, at ingenting længere synes at være fast, og forandringshastigheden er høj: Byen, du bor i, ændrer udseende, folk omkring dig forandrer sig, arbejdsopgaver og strukturer er under forandring. På arbejdspladsen udtænkes der nye organisationsprincipper og omstruktureres, så medarbejderne kan have vanskeligt ved at følge med. Det gælder for eksempel i kommunerne og i andre offentlige organer.

Den **øgede individualisering** er behandlet i et tidligere kapitel. Men man kan stille sig selv spørgsmålet, hvorfor disse kendetegn er blevet så tydelige? Et muligt bud på det kunne være den engelske sociolog Anthony Giddens' **strukturteori**, der bliver belyst i det følgende.

Anthony Giddens opdeler den menneskelige 'væren' i tre centrale begreber: (a) menneskets handlen, (b) reproduktion af det sociale og (c) ændringer af strukturer. For at forklare sammenhængen mellem samfundets strukturer og individerne i det, anvendes der i strukturteorien disse overordnede begreber:

1. **Agenten** er den, der agerer, det vil sige den direkte aktive – ofte et individ.
2. **Social praksis**, som betegner de handlinger, der gentages. Et eksempel kunne være at tage på arbejde hver morgen

Den engelske sociolog Lord Anthony Giddens (født 1938) har skrevet en lang række bøger om sociologi og politik.

og så videre. Social praksis gentages og reproducerer det, Giddens kalder 'sociale systemer', der dermed ikke er knyttet til den enkelte agent, men genskabes gennem agenternes handlinger.

- 3. Strukturer** er de regler og ressourcer, der ordner de sociale systemer. De økonomiske systemer, magtsystemer (for eksempel statens magtmonopol) og transportsystemer. Strukturer kan ikke handle selv, fordi de kun eksisterer i menneskelig praksis og bevidsthed. Hvis strukturerne skal ændres, kræver det handlende aktører, der 'bevæger' strukturerne – bevidst eller ubevidst. Strukturer er ikke ydre handlingsbegrænsende rammer.

Giddens vægter begreberne: Aktør – handling – struktur, hvor agenternes handlinger skaber et bindeled mellem agent og struktur. Og det er gennem vores handlinger som aktører i samfundet, at samfundet hele tiden bliver genskabt og forandret. Strukturerne er derfor foranderlige ifølge Giddens.

Strukturationsteorien

En central struktur kan siges at være vores sprog. Sproget indgår i en mængde handlinger mellem et utal af agenter. Der kommer hele tiden nye ord og begreber til vores sprog – mens andre glider ud. Ord og vendinger kan også skifte betydning. På den måde skaber strukturerne rum til handling – de skaber muligheder. Men strukturerne sætter også grænser. Det er for eksempel ikke alle forhold, vi kan udtrykke sprogligt.

Frisættelse og ekspertsystemer

Ifølge Giddens forandres de samfundsmæssige strukturer i dag i et højere tempo end førhen. Han mener, at vores fælles-

►
Figur 7.1
**Agent, handling
og struktur i
strukturations-
teorien**

producerer det, ned ikke er knyttet gennem agenter-

ordner de sociale systemer (for portsystemer. Kun eksisterer de strukturerne er, der 'bevæger' strukturer er ikke

ng - struktur, led mellem agenter som aktører i selskab og foran- lge Giddens.

s sprog. Sproget utal af agenter. Der vores sprog - mens så skifte betydning. andling - de ska- også grænser. Det ltrykke sprogligt.

essige strukturer i ner, at vores fælles-

Muliggør og begrænser

Ubevidste motiver

LOGI - VIDEN, TEORI OG METODE

Den teknologiske udvikling har medvirket til adskillelsen af tid og rum. Du kan handle døgnet rundt, hvis du ønsker det - eller overføre penge samt kommunikere med folk på den anden side af kloden hvor og hvornår du netop ønsker det.

skaber er under forandring. Ting, der fylder i vores hverdag, klares gennem fjerne **ekspertsystemer** såsom banker, sygehusvæsen, medier, forsikringsselskaber m. fl. og ikke længere i det lokale. Vores kontakt med hinanden bliver mere distanceret på grund af ekspertsystemerne.

Ekspertsystemerne koordinerer handlingerne hos mennesker, der er adskilte i tid og rum. I gamle dage handlede man inden for et bestemt rum, det vil sige i en butik, og inden for en bestemt tid, det vil sige butikkens åbningstid. I dag kan der overføres penge og informationer fra den ene ende af kloden til den anden på et øjeblik, og der kan købes varer fra de fjerneste egne af planeten. Samtidig mistes de lokale forankringer, som i gamle dage var slægten og landsbyen. Det at leve uden lokale forankringer kalder Giddens, at man bliver 'udlejret'. Det modsatte af udlejring er at være 'indlejret' i sociale sammenhænge, sådan som man var det i de **traditionelle samfund**. Resultatet af denne frisættelse er, at det individuelle valg får en øget betydning i hverdagen. Flere og flere beslutninger om, hvad man skal gøre, flyttes væk fra de lokale fællesskaber og over til individet.

Lidt populært kan det siges, at individerne svæver 'frit i luften' uden at være rodfæstet, men bliver holdt oppe af ekspertsystemerne. Et eksempel på dette er pengene, som løsner individet fra det lokale og gør, at det kan rejse overalt på jordkloden. Ekspertsystemer såsom smartphones, fjernsynet og internettet hjælper individerne med at overvinde tid og rum og gør det muligt for individerne at interagere med andre uden at møde dem ansigt til ansigt.

Ekspertsystemerne fungerer som bindeled mellem individerne. Vi har kun et meget lille netværk omkring os af meget nære personer. Dette står i stærk kontrast til det traditionelle

det traditionelle samfund

et samfund præget af faste normer og værdier, hvor familien spiller en central rolle, og der er fokus på traditioner og hierarki

samfund, hvor det var nødvendigt at have mange omkring sig - man var afhængig af de gensidige hjælperelationer (såsom at hjælpe med at høste, så og så videre).

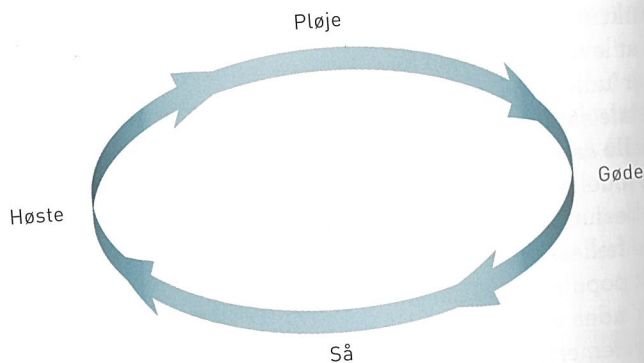
Ekspertsystemerne gør os uafhængige af gammeldags netværk. Vi har ikke fysisk brug for mennesker tæt på os for at leve livet - vi er uafhængige af hjælp fra andre. Resultatet er, at visse mennesker ender i ensomhed og isolation.

Fra traditionel til moderne kultur

Anthony Giddens mener, at menneskene i Vesten har forladt den traditionelle kultur og er blevet **'moderne'**. Den traditionelle kultur var kendetegnet ved en stærk tilknytning til familien, slægten og lokalområdet. Her levede man i en fast rolle, som var bestemt af ens afstamning/slægt. Man var far, søster, rig, bonde, adelsmand og så videre. Livet var styret af de handlemuligheder, som lå i rollen. Man kunne ikke bare skifte rolle/skifte slægt - den var forudbestemt.

Et andet træk ved det traditionelle samfund var, at tiden ikke bevægede sig fremad, men snarere i en cirkel. Tingene udviklede sig ikke lineært, men gik rundt i en række gentagelser af årstider, dagsrytmer. Man gentog det, man plejede at gøre. De ældste var de mest erfarne, og derfor var det naturligt, at det var dem, der styrede.

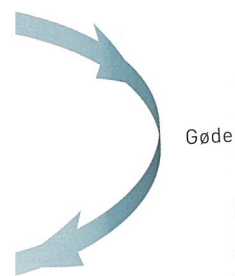
Figur 7.2
Cyklisk liv
- gentagelser

Det senmoderne samfund er, ifølge Giddens, karakteriseret ved fire overordnede institutionelle dimensioner: Kapitalisme, industrialisme, statens overvågning og militærets udvikling, se figur 7.3. Det er det moderne samfunds dynamiske og rationelle karakter, der adskiller det fra førmoderne samfund. Det forandrer sig med en hastighed, dybde og intensitet, der ikke er set tidligere.

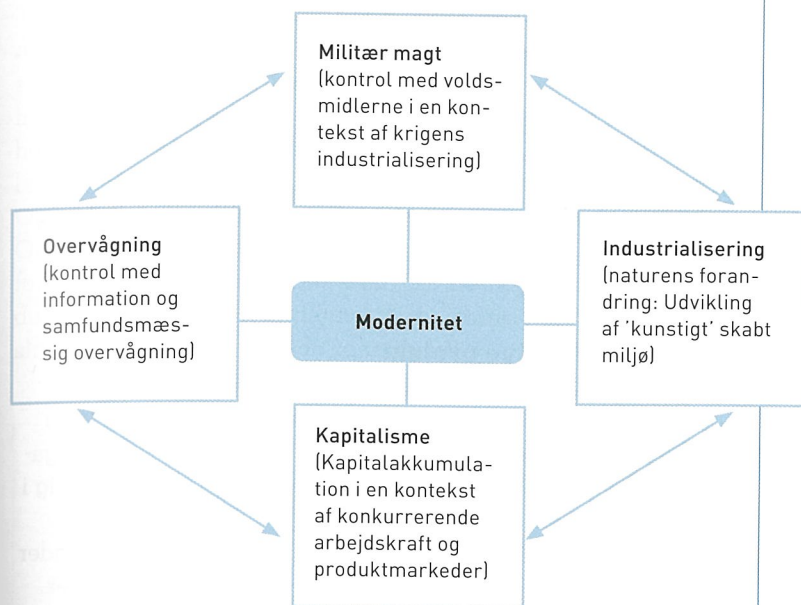
mange omkring
 elperelationer (så-
).
 f gammeldags net-
 er tæt på os for at
 ndre. Resultatet er,
 solation.

t Vesten har forladt
erne'. Den tradi-
 erk tilknytning til
 vrede man i en fast
 /slægt. Man var far,
 e. Livet var styret af
 n kunne ikke bare
 estemt.
 ifund var, at tiden
 i en cirkel. Tingene
 lt i en række gent-
 og det, man plejede at
 derfor var det natur-

iddens, karakteriseret
 .mensioner: Kapitalis-
 .ng og militærets udvik-
 :samfunds dynamiske og
 ra førmoderne samfund.
 lybde og intensitet, der

Figur 7.3
**Modernitetens fire grundlæggende
 institutionelle dimensioner
 og deres gensidige relationer**

Modernitetens dynamik kan forklares ved:

- 1. Adskillelse/udstrækning af tid og rum.** Social interaktion foregår ikke længere på samme tid og sted (for eksempel i landsbyen og i familien). Den teknologiske udvikling gør, at der kan kommunikeres med andre uanset hvor, de befinder sig.
- 2. Udlejring af sociale relationer er en proces,** hvor sociale sammenhænge løsriver fra hverdagslivet vha. udlejningsmekanismer som for eksempel symboler (penge) og ekspertsystemer (transportsystemer).
- 3. Øget refleksivitet (aftraditionalisering).** Ifølge Giddens spejler vi os i vores omgivelser og reflekterer over det, vi ser. De sociale agenter bruger formel og videnskabelig viden, som igen skaber øget refleksivitet, fordi selvfølgelighederne – den gamle lokale viden – forsvinder og erstattes af ofte modstridende ny viden produceret af ekspertsystemer. Som konsekvens af den øgede refleksivitet er der sket en aftraditionalisering. Vi accepterer ikke uden videre traditioner – vi sætter spørgsmålstegn ved det, vi får at vide.

En konsekvens af den stigende **refleksivitet** og **udlejningen af de sociale relationer** er ifølge Giddens, at visse aktører har vanskeligt ved at etablere en fast og blivende identitet. Giddens kalder det, at den **ontologiske usikkerhed** øges. Usikkerheden stiger på grund af de mange valgmuligheder, som modernitetens refleksivitet skaber.

I det senmoderne samfund er identitetsdannelsen usikker og et refleksivt projekt. Vi er selv ansvarlige for, hvad vi gør os til. Man kan sige, at vi i højere grad end tidligere danner vores identitet. Det gælder om at træffe de rigtige valg for at opretholde vores 'selvskabte' identitet. Behovet for tillid til moderne ekspertsystemer og til risikovurdering er nødvendigt for at skabe tillid til andre mennesker.

Selvets refleksive projekt

Anthony Giddens beskriver det frisatte individ ved at tale om 'selvets refleksive projekt'. Refleksivitet betyder, at man benytter sig af viden om, hvordan forskellige forhold er organiseret, og hvordan de forandrer sig, samt at man spejler sig i sine omgivelser.

Samfundene har opsamlet og producerer enorme mængder af information. Det betyder, at vi undersøger og reflekterer over vores egne handlemåder og ændrer dem på baggrund af ny viden. På den måde fremstilles nye begrundelser for vores handlinger og handlemåder. Du kender det måske fra din hverdag: Hvad er sundt at spise i øjeblikket? Har det tidligere været andet, der var sundt? Uanset hvad, så er det dit valg at tage stilling til, hvad du vil spise på baggrund af de informationer, som du har til rådighed. Gårsdagens sikre viden erstattes af en ny viden i morgen – Giddens kalder det for **tvivl og tillid** som et vilkår for det senmoderne menneske.

Vi ligger i en stadig dialog med hinanden og holder øje med hinanden for at kunne følge forandringerne i 'det normale'. Vi spejler os i vores omgivelser. Disse observationer og samtaler indgår i den enkeltes billede af sig selv og sit liv. De samfundsmæssige ekspertsystemer fungerer på samme måde. De bygger deres praksis på viden, refleksion og begrundelser.

Ekspertsystemerne og deres mange forslag og meninger om livet indgår i vores løbende refleksion over vores livsstrategier. Individet er ikke underkastet ekspertsystemerne, men kan bruge dem som pejlemærke. Det betyder, at den enkelte selv må tænke med og anlægge et spørgende, undersøgende forhold til videnskab og eksperter. Tænk på eksemplet med

itet og udlejringen
s, at visse aktører
blivende identitet.
sikkerhed øges.
ge valgmuligheder,

sdannelsen usikker
lige for, hvad vi gør
nd tidligere danner
de rigtige valg for at
behovet for tillid til
urdering er nødven-
ter.

individ ved at tale
ritet betyder, at man
tellige forhold er orga-
mt at man spejler sig i

erer enorme mængder
rsøger og reflekterer
rer dem på baggrund af
begrundelser for vores
er det måske fra din
likket? Har det tidligere
rad, så er det dit valg at
aggrund af de informa-
agens sikre viden erstat-
s kalder det for **tvivl** og
ne menneske.

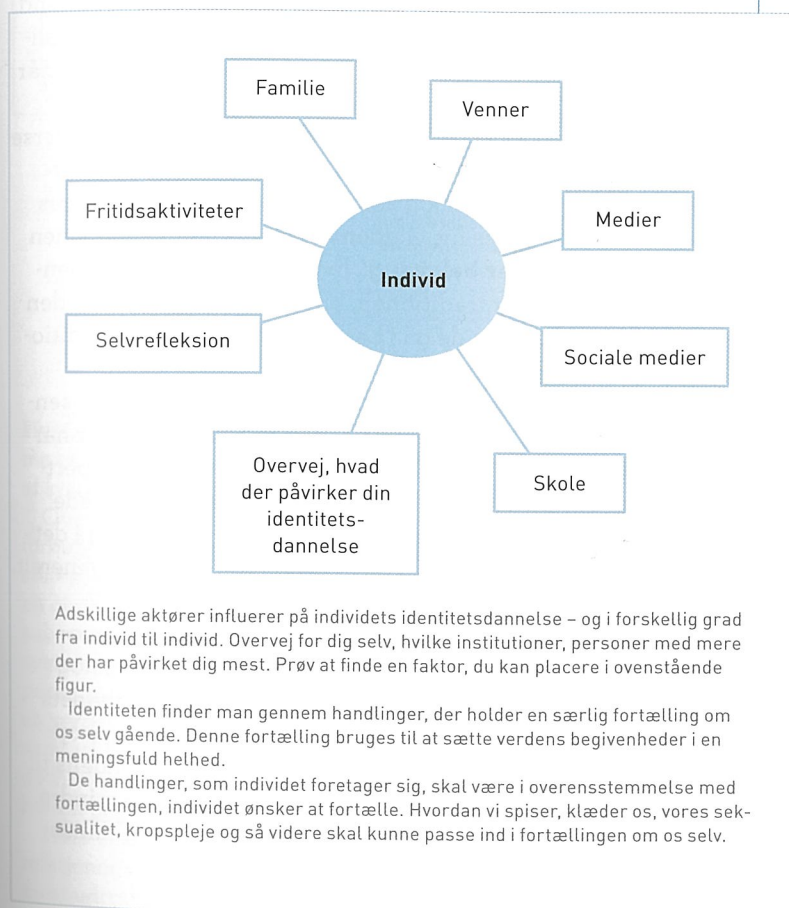
anden og holder øje
andringerne i 'det nor-
r. Disse observationer
lede af sig selv og sit liv.
ner fungerer på samme
den, refleksion og be-

ge forslag og meninger
ksion over vores livsstra-
t ekspertsystemerne, men
at betyder, at den enkelte
spørgende, undersøgende
Tænk på eksemplet med

sund mad. Viden i det senmoderne samfund er ikke en statisk størrelse – den er foranderlig.

Livsstil og livsfortælling

Tradition og nødvendighed betyder ifølge Giddens mindre i dag. Alt er forvandlet til 'valg'. Derfor må hvert individ søge sin egen livsstil, men også sin egen måde at håndtere sin hverdag på og måde at være på. Individet bedriver til stadighed livsplanlægning og identitetsarbejde, dvs. tænker over, hvem det gerne vil være, og hvad det gerne vil udvikle sig til. Og på vej mod målet er der hele tiden valg, der skal træffes. Og med mange valgmuligheder er der derfor også risikoen for at vælge forkert (se tematekst 7.1). Tænk på dig selv: Var du i tvivl om, hvilken uddannelse, du skulle vælge? Har du skiftet mening inden for de seneste år?

Figur 7.4
Identitetsdannelse
i det senmoderne
samfund

Når individet hele tiden skal 'genopfinde' sig selv gennem individuelle valg, bliver hændelser som arbejdsløshed og sygdom nemmere set som et resultat af et forkert valg.

Da der ikke længere findes kollektive værdier og strukturer, man kan holde sig til, og som kan forklare ens livssituation, ligger skylden for fejl hos individet. Hvis man var arbejdsløs i gamle dage, kunne man forklare det med samfundets klassestruktur og den kapitalistiske økonomis konjunktursving. Med det frie valg er der åbnet op for angst og usikkerhed. Det er fordi ens liv bygger på en række valg, og valg har den indbyggede risiko, at de kan være forkerte. Det senmoderne menneske er underlagt en fundamental eksistentiel tvivl og angst.

Nogle reagerer på den ubegrænsede frihed og den medfølgende angst ved en stigende tendens til forskellige typer af afhængighed af for eksempel stoffer, alkohol, rygning, sex, arbejde og forbrug. Afhængighed er for Giddens en kunstig måde at vende tilbage til traditionen, det vil sige den tilstand, hvor mennesket var underlagt handletvang udefra. Livet bliver mindre krævende, når man ikke selv skal vælge, men når nogen eller noget vælger for en.

Afhængighed kan også opnås ved at melde sig ind i diverse fundamentalistiske organisationer, som har absolutte værdier og handlingsregler, og som har ledere, der styrer deres medlemmer og deres liv. Giddens kalder fundamentalismen for **'tradition under belejring'**, hvilket betyder, at når mennesker, som tænker traditionelt, bliver sat under pres fra den moderne verden, kan de gå i baglås og hævde deres traditioner på en fanatisk måde.

Giddens mener, at **'tillid'** er det middel, der kan få det senmoderne samfund til at hænge sammen – at mennesker har og udvikler tillid: Tillid til hinanden og tillid til de ekspert-systemer, der griber ind i vores liv. Det normalt udviklede menneske er udstyret med tillid til sine omgivelser, og i det anonyme samfund må man have tillid til mennesker generelt, ellers vil de komplicerede systemer bryde sammen.

Giddens er generelt optimistisk, når han ser på senmoderniteten. Den øgede frihed, individualisering og dialog mellem individ og ekspertsystemer ser han som individets mulighed for at udfolde sig som aldrig før. Han er også opmærksom på, at det senmoderne samfund har en tendens til at være et godt samfund for de velfungerende, men mindre godt for de ressourcetsvage, som lettere bliver marginaliserede.